

Natalia Krasnokutska
D.Sc. (Economics), Professor,
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»
21 Frunze Str., Kharkiv, 61002, Ukraine
krasnokutska.natalia@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8184-3816>

UDC 65.012.32:658

Olena Kruglova
PhD (Economics), Professor,
Kharkiv State University of Food Technology and Trade
333 Klochkivska Str., Kharkiv, 61051, Ukraine
ekruglova767@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9405-8312>

Particularities of formation and use of resource potential of trade enterprises in Ukraine

Abstract

Introduction. Resource potential ensures the effectiveness of operation and development of trade enterprises, their competitive position and investment appeal, as well as the possibility of creating specific value for customers, owners and other economic agents. Misunderstanding of industry features of the formation of resource potential and ignoring trends of its development during substantiation and implementation of corporate strategy are some of the problems of strategic management. **Purpose.** The diagnostic results of resource potential of trade enterprises which are based on the size, dynamics, structure and efficiency of the use of resource potential of trade enterprises in Ukraine are presented in this research paper. **Methods.** While evaluating the formation and implementation of resource potential of trade enterprises, the authors used statistical monitoring, as well as dynamic, comparative and structural analyses. **Results.** The research results (2010-2015) show that there was a growth of the resource potential of trade enterprises in Ukraine estimated at 62.6%, including growth of commodity potential equal to 113.1%, technical potential - 26.9% human resources potential - 54.8%, financial potential - 61.9%. It was established that a significant proportion in resource potential was represented by commodity (14.7-19.3%) and financial (61.8-63.5%) potentials. The authors of the article have identified the advantages of the use of resource potential and compared them with the relevant advantages of enterprises of other types. It has been proved that ensuring the profitability of trade enterprises while managing resource potential is one of the problematic areas. **Conclusions.** The research undertaken revealed trends in the development of resource potential of trade enterprises in Ukraine. The trends should be taken into account when identifying the key determinants to success and planning a strategy to develop trade enterprises in modern economic conditions.

Keywords: Resource Potential; Trade Enterprises; Structure; Use of Resource Potential; Potential Return

JEL Classification: M21; L81

DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V162-15>

Краснокутська Н. С.

доктор економічних наук, професор, кафедра менеджменту та оподаткування, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харків, Україна

Круглова О. А.

кандидат економічних наук, професор, кафедра економіки та управління, Харківський державний університет харчування та торгівлі, Харків, Україна

Особливості формування та використання ресурсного потенціалу торговельних підприємств в Україні

Анотація

У статті представлено результати емпіричного дослідження динаміки, структури та ефективності використання ресурсного потенціалу торговельних підприємств України. Визначено, що за 2010–2015 рр. ресурсний потенціал торгівлі збільшився на 62,6%. Доведено, що найбільшу значущість для торговельних підприємств мають товарний і фінансовий потенціал, питома вага якого у складі ресурсних можливостей торгівлі за періодами часу становила 14,7–19,3% та 61,8–63,5% відповідно. За 2010–2015 рр. діагностовано зниження потенціаловіддачі та рентабельності ресурсного потенціалу в торгівлі.

Ключові слова: ресурсний потенціал; підприємства торгівлі; структура; використання ресурсного потенціалу; потенціаловіддача.

Краснокутская Н. С.

доктор экономических наук, профессор, кафедра менеджмента и налогообложения, Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт», Харьков, Украина

Круглова Е. А.

кандидат экономических наук, профессор, кафедра экономики и управления, Харьковский государственный университет питания и торговли, Харьков, Украина

Особенности формирования и использования ресурсного потенциала торговых предприятий в Украине

Аннотация

В статье представлены результаты эмпирического исследования динамики, структуры и эффективности использования ресурсного потенциала торговых предприятий в Украине. Определено, что за 2010–2015 гг. ресурсный потенциал в торговле увеличился на 62,6%. Доказано, что наибольшую значимость для торговых предприятий имеют товарный и финансовый потенциал, удельный вес которого в составе ресурсных возможностей торговли по периодам времени составил 14,7–19,3% и 61,8–63,5% соответственно. За 2010–2015 гг. диагностировано снижение потенциалоотдачи и рентабельности ресурсного потенциала в торговле.

Ключевые слова: ресурсный потенциал; предприятия торговли; структура; использование ресурсного потенциала; потенциалоотдача.

1. Постановка проблеми

Об'єктивною основою розвитку торговельних підприємств є їхній ресурсний потенціал, від кількісних і якісних характеристик якого залежать масштабність і спрямованість стратегічних цілей. Саме ресурсний напрям є домінуючим у теорії та практиці стратегічного управління вже більше двох десятиріч років і пояснює природу успішності підприємств. Наприклад, реалізація програм диверсифікації в торгівлі є неможливою без фінансових, товарних і просторових ресурсів, стратегія фокусування потребує залучення високопрофесійного персоналу, досконалості товарного асортименту, технологічної підтримки для формування персоналізованої ціннісної пропозиції. Незважаючи на те, що склад ресурсів будь-яких підприємств є майже однаковим, їхня значущість для вирішення як поточних, так і стратегічних завдань суттєво різниться за видами економічної діяльності. Розуміння особливостей формування та використання ресурсного потенціалу в певній галузі дозволяє визначити ключові фактори успіху в ній для реалізації проактивних стратегій і зумовлює актуальність дослідження структури та динаміки ресурсного потенціалу торговельних підприємств в Україні.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання ролі та місця ресурсного потенціалу в забезпеченні економічної діяльності на науковому рівні почали ґрунтовно розглядатися разом із формуванням теорії стратегічного управління. У фаховій літературі широко відома праця Е. Пенроуз (Penrose, 1995) «Теорія зростання фірми», в якій авторка вперше розглядає фірму як певний «пул ресурсів», який зумовлює її конкурентні переваги [1]. Сучасним дослідженням ресурсної теорії фірми присвячені праці Дж. Крайнебріка, Дж. С. Спендера, А. Дж. Гроена (Kraaijenbrink, Spender, Groen, 2010), які розглядають межі та застосовуваність цієї теорії з критичних позицій і вбачають її можливості в розвитку такого напрямку, як динамічні здатності [2].

Питання структуризації ресурсного потенціалу на загальному рівні досліджували Р. Грант (Grant, 1991) [3], Дж. Барні (Barney, 1991) [4], Н. Довгаль [5]. З позицій широти, глибини та життєвого циклу структура ресурсного потенціалу розглянута в дослідженні Д. Семона, М. Хіта, Р. Ірланда та Б. Гілберта (Sirmon, Hitt, Ireland, Gilbert, 2011) [6], а з позицій її впливу на результативність фірми – у праці Ф. Брідо, К. Дж. Сміта, К. М. Гріма (Bridoux, Smith, Grimm, 2013) [7].

Роль ресурсного потенціалу в забезпеченні підприємницької активності визначила напрям досліджень французьких вчених Д. Ужунідіса, С. Бутільєра, Б. Лаперше (Uzunidis, Boutilier, Laperche, 2014), які акцентували увагу на складових підприємницького ресурсного потенціалу, таких як знання, відносини та фінансові ресурси [8].

Важливі напрями сучасних досліджень з питань ресурсного потенціалу стосуються оцінки життєвого циклу природних ресурсів (Schneider, Berger, Schuler-Hainsch, 2014) [9], взаємозв'язку між інтенсивністю їх використання та економічним зростанням (Boschini, Pettersson, Roine, 2013) [10], управління ними (Williams, 2011; Freeman III, Herriges, Kling, 2014) [11–12].

Особливості структури ресурсного потенціалу в торгівлі знайшли висвітлення в працях Н. Власової [13], Т. Шталь [14], В. Гросул та О. Филипенко [15], П. Гарга та А. Гарга (P. Garg, A. Garg, 2013) [16]. Методологічні

засади оцінки ресурсного потенціалу розроблялися в працях [17–19]. Незважаючи на досить потужну теоретичну базу досліджень ресурсного потенціалу, праці емпіричного характеру представлені фрагментарно і на рівні торговельних підприємств не дозволяють визначити коло стимуляторів або дестимуляторів їхнього розвитку, що мають ресурсне підґрунтя.

3. Мета статті

Зважаючи на окреслене коло проблем, основною метою дослідження є діагностика ресурсного потенціалу торговельних підприємств в Україні. Для досягнення зазначеної мети було реалізовано такі завдання: оцінено величину та динаміку ресурсного потенціалу, охарактеризовано структуру ресурсного потенціалу вітчизняних торговельних підприємств, оцінено ефективність використання ресурсного потенціалу підприємств торгівлі в Україні.

4. Основні результати дослідження

Важливим завданням дослідження стану та перспектив розвитку галузі є виявлення характерних рис формування та розвитку ресурсного потенціалу підприємств торгівлі. У зв'язку з тим, що на загальногалузевому рівні виникають певні складнощі отримання об'єктивної інформації для вартісного оцінювання репутаційного та інформаційного потенціалу (через відсутність відокремленого обліку витрат на їх формування), у ході галузевого аналізу вважаємо доцільним зупинитися лише на тих елементах ресурсного потенціалу, для яких існує можливість сформулювати об'єктивну інформаційну базу, тобто на товарному, технічному, фінансовому та кадровому. Крім того, слід зазначити, що існуюча система фінансової та статистичної звітності не дозволяє виокремити на галузевому рівні вартісні оцінки просторового потенціалу, елементи якого (об'єкти нерухомості) включаються до складу основних засобів і тому виступають складовою частиною технічного потенціалу.

Ураховуючи визначені вище обмеження, здійснено поелементну вартісну оцінку та проведено вертикальний і горизонтальний аналіз ресурсного потенціалу підприємств торгівлі України за 2010–2015 рр. Дослідження базується на інформації Державної служби статистики України щодо функціонування та розвитку торговельних підприємств за 2010–2015 рр. [20–23]. Методологічне підґрунтя дослідження становили праці [17; 19]. Отримані результати (табл. 1) дозволяють стверджувати, що загалом протягом досліджуваного періоду відбувалося нарощування ресурсного потенціалу в торгівлі.

За 2010–2015 рр. відзначено збільшення його загальної вартості на 557,2 млрд грн. тобто на 62,6%. Хоча

Табл. 1: Вартісна оцінка ресурсного потенціалу підприємств України загалом і підприємств торгівлі зокрема за 2010–2015 рр.

Tab. 1: Value measurement of Ukrainian enterprises' resource potential in general and trade enterprises in particular in the period of 2010-2015

Елемент ресурсного потенціалу	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Матеріальний потенціал, усього, млрд грн.	2336,6	2681,8	3132,2	3326,8	3376,4	4811,0
підприємств торгівлі, млрд грн.	297,0	364,7	372,9	408,8	408,2	489,6
питома вага торгівлі, %	12,7	13,6	11,9	12,3	12,1	10,2
у т. ч. товарний потенціал, усього, млрд грн.	492,5	628,3	673,6	683,6	654,1	850,8
підприємств торгівлі, млрд грн.	130,8	171,8	185,8	190,7	205,6	278,7
питома вага торгівлі, %	26,6	27,3	27,6	27,9	31,4	32,8
технічний потенціал, усього, млрд грн.	1844,1	2053,5	2458,6	2643,2	2722,3	3960,1
підприємств торгівлі, млрд грн.	166,2	192,9	187,1	218,1	202,5	210,9
питома вага торгівлі, %	9,0	9,4	7,6	8,3	7,4	5,3
Кадровий потенціал, усього, млрд грн.	281,9	336,8	397,3	400,7	378,4	378,4
підприємств торгівлі, млрд грн.	32,3	42,3	53,3	49,0	50,0	50,0
питома вага торгівлі, %	11,5	12,6	13,4	12,2	13,2	13,2
Фінансовий потенціал, усього, млрд грн.	1701,0	1994,3	2287,5	2385,5	2617,9	3257,8
підприємств торгівлі, млрд грн.	560,9	697,3	740,1	739,8	763,0	907,8
питома вага торгівлі, %	33,0	35,0	32,4	31,0	29,1	27,9
Ресурсний потенціал усього, млрд грн.	4319,6	5012,9	5817,0	6113,0	6372,7	8447,2
підприємств торгівлі, млрд грн.	890,2	1104,3	1166,3	1197,7	1221,1	1447,5
питома вага торгівлі, %	20,6	22,0	20,1	19,6	19,2	17,1

Джерело: Розраховано за даними [20]

Source: Calculated according to data [20]

середньорічний темп зростання ресурсного потенціалу в торгівлі поступається аналогічному показнику за іншими видами економічної діяльності, проте є високим, а саме 110,2 проти 114,4% відповідно.

На тлі загальної позитивної динаміки ресурсного потенціалу відзначено різні його значення за окремими елементами. Найшвидшими темпами зростання характеризувались матеріальний і фінансовий види потенціалу. У динаміці діагностовано нестійкі тенденції до розвитку кадрових можливостей як загалом підприємств в Україні, так і підприємств торгівлі зокрема. У структурі ресурсного потенціалу торговельних підприємств України переважають фінансова та матеріальна компоненти. За періодами часу питома вага фінансового потенціалу в складі ресурсних можливостей підприємств торгівлі коливається в межах 61,8–63,5%, потенціалу матеріальних ресурсів – 32,0–34,1%.

Слід відзначити суттєвий внесок торгівлі в розширення ресурсних можливостей підприємств загалом в економіці України. За розрахунками, частка торгівлі в ресурсних можливостях суб'єктів економічної діяльності становила 17,1–22,0%. Ця ситуація свідчить про те, що за ресурсними можливостями торговельні підприємства мають вагомий передумови для створення та пропозиції споживчої цінності. Формуючи потужну матеріальну базу та забезпечуючи пропозицію нових робочих місць навіть в умовах кризової ситуації, торговельні підприємства здатні не тільки реалізувати споживчий попит, але й відігравати помітну роль у соціально-економічному житті держави в цілому. Наприклад, підтримка торговельними підприємствами вітчизняних виробників споживчих товарів за рахунок формування відповідного товарного потенціалу, створення попиту на ринках факторів виробництва, збільшення обсягу відрахувань до державного бюджету сприятимуть стабілізації економічної ситуації в країні.

Найбільш важливим як для підприємств усіх видів економічної діяльності загалом, так і для торговельних зокрема було розширення ресурсних можливостей у частині формування матеріального потенціалу. Дослідження показало, що розвиток матеріального потенціалу торговельних підприємств відбувався за рахунок нарощення вартості як товарних, так і технічних можливостей. Особливістю розвитку матеріальних ресурсів торговельних підприємств стало значне перевищення показників зростання технічного потенціалу у вартісній оцінці порівняно з динамікою торговельних площ в Україні, яка мала загалом негативний характер (табл. 2).

Хоча у формуванні просторового потенціалу за рахунок розширення торговельних площ спостерігалися позитивні тенденції до 2013 р., проте рівень забезпеченості торговельними площами є недостатнім і знижується. За інформацією Державної служби статистики України [22], забезпеченість населення торговою площею з роками зменшується. У 2015 р. цей показник становив 1805 м² на 10 тис. населення, що менше за показник 2013 р. на 18,0%.

За інших рівних умов перспективи вітчизняних торговельних підприємств щодо розширення просторового потенціалу в сегменті торгової нерухомості можна було б визнати привабливими. Але, на жаль, існує низка

перешкод, пов'язаних як із негативним впливом кризового стану економіки, так і з законодавчими та бюрократичними обмеженнями. Існуючі протягом останніх років процентні ставки на рівні 25–30% річних і короткостроковий характер доступних кредитних коштів зумовили недовість механізму кредитування в корпоративному секторі, що, у свою чергу призвело до обмеження доступу торговельних підприємств до джерел фінансування проектів із розширення просторового потенціалу. Крім того, непрозорість вітчизняного земельного ринку, складність придбання земельних ділянок під будівництво та високі ціни на них суттєво обмежують можливості територіальної диверсифікації торговельних підприємств.

Важливим фактором, що зумовлює ступінь реалізації ринкового потенціалу в торгівлі, є кадрове забезпечення, роль якого помітно збільшилася з поширенням сучасних форматів здійснення торговельної діяльності. Переважно екстенсивний тип розвитку підприємств торгівлі за рахунок нарощення технічного потенціалу в досліджуваному періоді зумовив зміни кадрового потенціалу (табл. 3).

Зазначене вище ґрунтується на вивченні динаміки ринку праці в Україні, для якого характерним є зменшення кількості зайнятих у торгівлі. Водночас слід відзначити, що темп зменшення кількості найманих працівників підприємств за іншими видами економічної діяльності є вищим, ніж у торгівлі. За розрахунками цей показник становить 20,9% проти 18,2%.

Якісний розвиток кадрового потенціалу в торгівлі відбувається через навчання працівників, які освоюють нову професію, або через підвищення кваліфікації. Досліджуючи загальний стан підготовки персоналу, зайнятого в різних видах економічної діяльності за 2010–2015 рр., слід зазначити, що частка торгівлі, хоча й має тенденцію до розширення, але є дуже низькою і коливається від 2,7% до 5,5% від загальної кількості працівників, які пройшли навчання, та від 1,1% до 1,4% від загальної кількості працівників, які підвищили кваліфікацію. Якщо загалом на підприємствах усіх видів економічної діяльності в Україні частка працівників, які освоїли нову професію, становила 8,0–8,5% від загальної кількості працівників, то на торговельних підприємствах – лише 0,6–0,8%. Подібна ситуація склалася з підвищенням кваліфікації.

Табл. 2: Динаміка технічного потенціалу та торгової площі за підприємствами торгівлі за 2010–2015 рр.

Tab. 2: The dynamics of technical potential and trade space of trade enterprises in the period of 2010-2015

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015, у % до 2010
Технічний потенціал, млрд грн.	166,2	192,9	187,1	218,1	202,5	210,9	126,9
Торгова площа, тис. м ²	8431	9013	9294	9419	7753	7720	91,6
Забезпеченість торговою площею, м ² на 10000 населення	1842	1975	2040	2073	1806	1805	98,0

Джерело: Розраховано за даними [20–21]

Source: Calculated according to data [20-21]

Табл. 3: Динаміка кількості зайнятих працівників за 2010–2015 рр.

Tab. 3: Dynamics of the number of employed workers in the period of 2010-2015

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2015, у % до 2010
Кількість зайнятих працівників за видами економічної діяльності, усього, тис. осіб	10772,7	10164,5	9957,6	9729,1	8796,7	8331,9	77,3
Кількість зайнятих працівників за підприємствами торгівлі, тис. осіб	2961,0	2700,8	2550,4	2518,6	2409,3	2202,1	74,4

Джерело: Розраховано за даними [20]

Source: Calculated according to data [20]

За досліджуваний період на підприємствах усіх видів економічної діяльності в Україні кількість працівників, які підвищили кваліфікацію, становила 12,0–13,0% від загальної кількості штатних працівників, а в торгівлі – 0,8–0,9% [22].

Таким чином, кількісні тенденції у формуванні кадрового потенціалу суперечать якісним. Тому першочерговим завданням у цьому напрямку є посилення ролі освіти на підприємствах галузі. З огляду на зазначене, корисним є вивчення досвіду створення в межах організаційної структури торговельних підприємств корпоративних університетів або внутрішніх центрів навчання, метою яких є поширення корпоративної культури, оцінювання потреб у навчанні, розробка програм і безпосередньо навчання й атестація персоналу.

Велика частка фінансового потенціалу в загальному обсязі ресурсних можливостей підприємств торгівлі актуалізує завдання виявлення не тільки тенденцій його формування, але й дослідження джерел нарощення. Тривалий час формування фінансового потенціалу в торгівлі забезпечувалося переважно сполученням двох джерел: самофінансуванням розвитку за рахунок чистого прибутку та короткостроковими банківськими кредитами. Стрімке зростання споживчого попиту та, відповідно, щорічне збільшення обсягу товарообороту, призвели до ситуації, коли реінвестування прибутку та короткострокове банківське кредитування забезпечували здебільшого реалізацію лише операційних цілей, спрямованих на поточні потреби функціонування.

У ході проведеного дослідження виявлено, що загальна величина власного капіталу в торгівлі (включаючи також реінвестиції) сформована на рівні, не достатньому для забезпечення потреб розвитку підприємств. Так, його частка в структурі джерел фінансування діяльності торговельних підприємств протягом 2010–2015 рр. коливалася в діапазоні 24,7–35,5%, а основними джерелами залучення були статутний і додатковий види капіталу.

Якщо розширення статутного капіталу свідчить про підвищення інтересу власників до інвестування коштів у розвиток торговельних об'єктів, то кумулятивний непокритий збиток, отриманий у 2010–2015 рр., значно скорочує фінансовий та інвестиційний потенціал підприємств у сфері торгівлі. Хоча зменшення обсягу капіталізованого прибутку мало місце і загалом на підприємствах економіки України, проте величина непокритого збитку підприємств торгівлі виявлялась найбільшою серед усіх суб'єктів підприємницької діяльності.

Починаючи з 2014 р., основним джерелом фінансування діяльності торговельних підприємств є позикові кошти. Нестача коштів для самофінансування розвитку зумовила активізацію попиту підприємств торгівлі на позиковий капітал. Про розміри банківського кредитування в галузі свідчить той факт, що у 2015 р. кредитні ресурси, авансовані в розвиток торговельних підприємств, становили 22,3% від їх загального обсягу. Поряд із перспективністю використання такого інструменту фінансування, світова фінансова криза призвела до виникнення низки проблем, пов'язаних із порушеннями у сфері кредитування торговельних підприємств. Перш за все, це суттєве підвищення процентних ставок (у середньому від 13,2% до 21,3% за

2010–2015 рр. [23]), а також ускладнення рефінансування існуючих боргових зобов'язань через більш жорстку кредитну політику банків.

Для того, щоб дослідити ефективність використання ресурсного потенціалу слід вивчити обсяги діяльності та фінансові результати торговельних підприємств. Із цього приводу відзначимо, що у 2010–2015 рр. відбувалося загальне зростання обсягів реалізації продукції (робіт, послуг) як в економіці загалом, так і у сфері торгівлі. Водночас за окремими періодами часу ланцюгові темпи змін не були стабільними. Суттєве скорочення обсягів реалізації продукції мало місце у 2013 р. (рис. 1).

Для виявлення особливостей зміни фінансових результатів підприємств торгівлі в Україні досліджено величину, динаміку та специфіку їх формування за періодами часу (табл. 4).

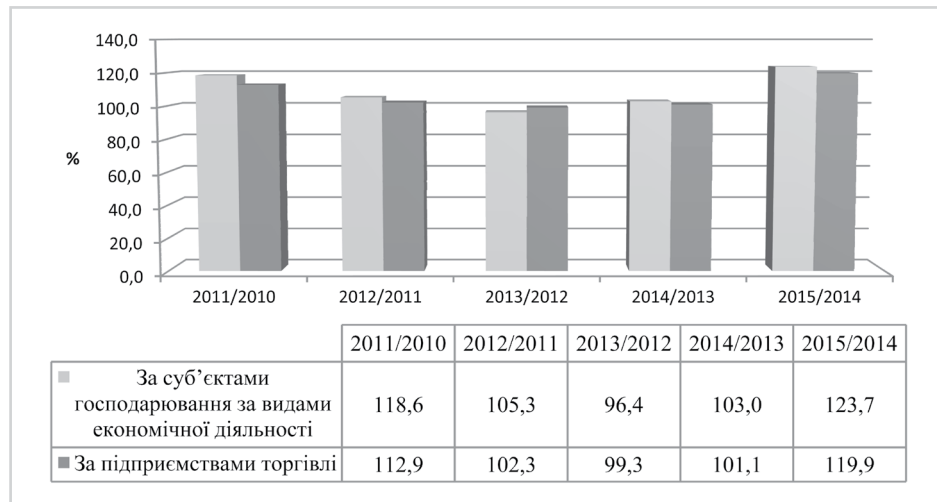

Рис. 1: Динаміка обсягів реалізованої продукції підприємствами в Україні за 2010–2015 рр.

Джерело: [20]

Fig. 1: Dynamics of sales of Ukrainian enterprises in the period of 2010-2015

Source: [20]

У ході дослідження виявлено, що за період 2010–2015 рр. фінансові результати торговельних підприємств погіршилися. Хоча протягом 2010–2012 рр. підприємства торгівлі отримали позитивний фінансовий результат, за роками відзначено зменшення його величини. З 2013 р. діяльність торговельних підприємств є збитковою.

Динаміка фінансових результатів за підприємствами національної економіки загалом та торговельної галузі зокрема мала односпрямований характер: діагностовано зменшення прибутку протягом 2010–2013 рр. та збиток від 2013 р. і дотепер. Водночас за підсумками 2015 р. відзначено покращення фінансових результатів, а саме зростання прибутку за групами прибуткових та зменшення збитку за групами підприємств, які зазнали збитків.

Аналіз складу торговельних підприємств за характером фінансових результатів свідчить про зростання частки прибуткових підприємств від 62,5% у 2010 до 76,1% у 2015 р., що є позитивною тенденцією у розвитку торговельної галузі. Проте це не компенсувало негативного впливу інших чинників на фінансові результати торговельних підприємств. Зроблено висновки, що погіршення фінансових результатів за підприємствами торговельної галузі за 2010–2015 рр. зумовлено як зменшенням прибутку за групою прибуткових, так і збільшенням збитку за групою збиткових підприємств.

Для того, щоб оцінити ефективність використання ресурсного потенціалу підприємств торгівлі, досліджено найбільш узагальнюючі показники: потенціаловіддачу та рентабельність ресурсного потенціалу, рентабельність діяльності (табл. 5).

Табл. 4: Фінансові результати до оподаткування підприємств торгівлі за 2010–2015 рр.

Tab. 4: Financial results of trade enterprises before taxation in the period of 2010-2015

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Усього за видами економічної діяльності, млрд грн.	58,3	122,2	101,9	29,3	-523,6	-340,1
підприємства, які одержали прибуток, у % до загальної кількості підприємств	59,0	65,1	64,5	65,9	66,3	73,7
фінансовий результат, млрд грн.	212,0	272,7	277,9	234,5	334,5	475,3
підприємства, які зазнали збитків, у % до загальної кількості підприємств	41,0	34,9	35,5	34,1	33,7	26,3
фінансовий результат, млрд грн.	153,7	150,5	176,1	205,2	858,1	815,4
У т. ч. підприємства торгівлі, млрд грн.	14,9	21,6	9,6	-6,0	-128,1	-80,6
підприємства, які одержали прибуток, у % до загальної кількості підприємств	62,5	66,7	66,0	67,2	66,7	76,1
фінансовий результат, млрд грн.	42,7	48,5	43,9	36,5	34,4	56,9
підприємства, які зазнали збитків, у % до загальної кількості підприємств	37,5	33,3	34,0	32,8	33,3	23,9
фінансовий результат, млрд грн.	27,8	26,9	34,3	42,6	162,5	137,5

Джерело: Складено авторами на основі [20]

Source: Compiled by the authors based at [20]

Табл. 5: Показники ефективності використання ресурсного потенціалу підприємств торгівлі за 2010–2015 рр.

Tab. 5: Efficiency indices of resource potential of trade enterprises in the period of 2010-2015

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Потенціаловіддача, грн./грн.						
за видами економічної діяльності	0,78	0,80	0,72	0,66	0,65	0,61
за підприємствами торгівлі	1,58	1,44	1,39	1,35	1,33	1,35
Рентабельність ресурсного потенціалу, %						
за видами економічної діяльності	1,35	2,44	1,75	0,48	-8,22	-4,03
за підприємствами торгівлі	1,67	1,96	0,82	-0,50	-10,49	-5,57
Рентабельність діяльності, %						
за видами економічної діяльності	0,41	1,70	0,83	-0,56	-14,15	-7,24
за підприємствами торгівлі	0,54	0,76	0,01	-0,82	-8,17	-4,51

Джерело: Розраховано за даними [20]

Source: Calculated according to data [20]

Результати аналізу динаміки показників потенціаловіддачі та рентабельності за 2010–2015 рр. свідчать про зниження ефективності використання ресурсного потенціалу підприємств національної економіки загалом та торгівлі зокрема.

За динамікою зміни окремих показників визначено, що за загальною негативною тенденцією на підприємствах торгівлі спостерігаються більш високі темпи зменшення рентабельності ресурсного потенціалу. Показники ж потенціаловіддачі та рентабельності діяльності вищі у підприємств торгівлі. Таким чином, негативні значення показників рентабельності та їх зниження за періодами часу не дозволяють визнати діяльність торговельних підприємств

успішною. Проте більші значення показників потенціаловіддачі свідчать про переваги у використанні ресурсного потенціалу торговельних підприємств порівняно з підприємствами інших видів економічної діяльності.

5. Висновки

Дослідження сучасних тенденцій розвитку ресурсного потенціалу торговельних підприємств України дозволило визначити загальну тенденцію до зростання його вартості як загалом, так і за окремими елементами. Встановлено, що за 2010–2015 рр. ресурсний потенціал у вартісному вимірі збільшився на 62,6%. За структурними елементами зростання становило: товарний потенціал – 113,1%, технічний – 26,9%, кадровий – 54,8%, фінансовий – 61,9%. Особливістю ресурсного потенціалу в торгівлі є велика частка в ньому товарного та фінансового потенціалу, але формування останнього, на жаль, відбувалося переважно за рахунок позитивних коштів. Доведено, що нестача власних джерел у торгівлі пов'язана із низькою ефективністю використання ресурсного потенціалу загалом, яка хоча й була вищою в торгівлі за показниками потенціаловіддачі та рентабельності, проте не забезпечила підґрунтя для подальшого розвитку ресурсних можливостей.

Отримані результати становитимуть основу подальшого дослідження залежності між ефективністю використання ресурсного потенціалу та результативністю діяльності торговельних підприємств.

Література

- Penrose, E. The theory of growth of the firm / E. Penrose. – New York : Oxford University Press, 1995. – 296 p.
- Kraaijenbrink J., Spender J. C., Groen A. J. The resource-based view: a review and assessment of its critiques / J. Kraaijenbrink, J. C. Spender, A. J. Groen // Journal of management. – 2010. – Vol. 36. – No. 1. – P. 349–372. doi: <https://doi.org/10.1177/0149206309350775>
- Grant R. M. The resource-based theory of competitive advantage: Implications for strategy formulation / R. M. Grant // California management review. – 1991. – Vol. 33, Spring. – P. 112–122. doi: <https://doi.org/10.2307/41166664>
- Barney J. B. Firm resources and sustained competitive advantage / J. B. Barney // Journal of management. – 1991. – Vol. 17. – No. 1. – P. 99–120. doi: <https://doi.org/10.1177/014920639101700108>
- Довгаль Н. С. Ресурсний потенціал підприємства: теоретичні основи / Н. С. Довгаль // Науково-технічна інформація. – 2009. – № 1. – С. 42–45.
- Sirmon D. G. et al. Resource orchestration to create competitive advantage breadth, depth, and life cycle effects / D. G. Sirmon, M. A. Hitt, R. D. Ireland, B. A. Gilbert // Journal of Management. – 2011. – Vol. 37. – No. 5. – P. 1390–1412. doi: <https://doi.org/10.1177/0149206310385695>
- Bridoux F. The management of resources temporal effects of different types of actions on performance / F. Bridoux, K. G. Smith, C. M. Grimm // Journal of Management – 2013. – Vol. 39. – No. 4. – P. 928–957. doi: <https://doi.org/10.1177/0149206311426188>
- Uzunidis D. The entrepreneur's «resource potential» and the organic square of entrepreneurship: definition and application to the French case / D. Uzunidis, S. Boutillier, B. Laperche // Journal of Innovation and Entrepreneurship. – 2014. – Vol. 3. – No. 1. – P. 1–17. doi: <https://doi.org/10.1186/2192-5372-3-1>
- Schneider L. The economic resource scarcity potential (ESP) for evaluating resource use based on life cycle assessment / L. Schneider, E. Schuler-Hainsch M. Berger, et al. // The International Journal of Life Cycle Assessment. – 2014. – Vol. 19. – No. 3. – P. 601–610. doi: <https://doi.org/10.1007/s11367-013-0666-1>
- Boschini A. The resource curse and its potential reversal / A. Boschini, J. Pettersson, J. Roine // World Development. – 2013. – Vol. 43. – P. 19–41. doi: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2012.10.007>
- Williams B. K. Adaptive management of natural resources—framework and issues // Journal of Environmental Management. – 2011. – Vol. 92. – No. 5. – P. 1346–1353. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2010.10.041>
- Freeman III A. M. The measurement of environmental and resource values: theory and methods / A. M. Freeman III, J. A. Herriges, C. L. Kling. – Routledge, 2014. – 459 p.

13. Власова Н. О. Систематизація ресурсів підприємств роздрібної торгівлі / Н. О. Власова, В. Ю. Андросов // Торговля, комерція, підприємництво : зб. наук. пр. – Львів : ЛКА, 2013. – Вип. 15. – С. 12–16.
14. Шталь Т. В. Ресурсний потенціал торговельного підприємства як об'єкт управління // Вісник ДонДУЕТ. Серія : Економічні науки. – 2003. – № 4. – С. 226–231.
15. Гросул В. А. Структуризація ресурсного потенціалу підприємств торгівлі / В. А. Гросул, О. М. Филипенко // Бізнес Інформ. – 2013. – № 12. – С. 192–197.
16. Garg P. An empirical study on critical failure factors for enterprise resource planning implementation in Indian retail sector / P. Garg, A. Garg // *Business Process Management Journal*. – 2013. – Vol. 19. – No. 3. – P. 496–514. doi: <https://doi.org/10.1108/14637151311319923>
17. Краснокутська Н. С. Особливості ресурсного потенціалу торговельних підприємств України (емпіричний аналіз) / Н. С. Краснокутська // Схід. – 2010. – № 2 (102). – С. 14–20.
18. Оцінка економічного потенціалу підприємств роздрібної торгівлі / [Н. О. Власова, О. В. Носова, Н. С. Краснокутська, О. С. Маковоз]. – Х. : ХДУХТ, 2010. – 189 с.
19. Краснокутська Н. С. Управління потенціалом торговельного підприємства : монографія / Н. С. Краснокутська. – Х. : ХДУХТ, 2012. – 354 с.
20. Діяльність підприємств [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Офіційний веб-сайт. – 2016. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_e/publ5_e.htm
21. Роздрібна торгівля України у 2015 році [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Офіційний веб-сайт. – 2016. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
22. Праця України у 2015 році [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Офіційний веб-сайт. – 2016. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
23. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>

Стаття надійшла до редакції 5.10.2016

References

1. Penrose, E. (1995). *The theory of growth of the firm*. New York: Oxford University Press.
2. Kraaijenbrink, J., Spender, J. C., & Groen, A. J. (2010). The resource-based view: a review and assessment of its critiques. *Journal of Management*, 36(1), 349-372. doi: <https://doi.org/10.1177/0149206309350775>
3. Grant, R. M. (1991). The resource-based theory of competitive advantage: Implications for strategy formulation. *California Management Review*, 33(3), 114-135. doi: <https://doi.org/10.2307/4116664>
4. Barney, J. B. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99-120. doi: <https://doi.org/10.1177/014920639101700108>
5. Dohal, N. C. (2009). The resource potential of enterprises: theoretical basis. *Scientific and technical information*, 1, 42-45.
6. Sirmon, D. G., Hitt, M. A., Ireland, R. D., & Gilbert B. A. (2011). Resource orchestration to create competitive advantage breadth, depth, and life cycle effects. *Journal of Management*, 37(5), 1390-1412. doi: <https://doi.org/10.1177/0149206310385695>
7. Bridoux, F., Smith, K. G., & Grimm, C. M. (2013). The management of resources temporal effects of different types of actions on performance. *Journal of Management*, 39(4), 928-957. doi: <https://doi.org/10.1177/0149206311426188>
8. Uzunidis, D., Boutillier, S., & Laperche, B. (2014). The entrepreneur's «resource potential» and the organic square of entrepreneurship: Definition and application to the French case. *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 3(1), 1-17. doi: <https://doi.org/10.1186/2192-5372-3-1>
9. Schneider, L., Berger, M., & Schuler-Hainsch, E. (2014). The economic resource scarcity potential (ESP) for evaluating resource use based on life cycle assessment. *The International Journal of Life Cycle Assessment*, 19(3), 601-610. doi: <https://doi.org/10.1007/s11367-013-0666-1>
10. Boschini, A., Pettersson, J., & Roine, J. (2013). The resource curse and its potential reversal. *World Development*, 43, 19-41. doi: <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2012.10.007>
11. Williams, B. K. (2011). Adaptive management of natural resources-framework and issues. *Journal of Environmental Management*, 92(5), 1346-1353. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2010.10.041>
12. Freeman, III A. M., Herriges, J. A., & Kling, C. L. (2014). *The measurement of environmental and resource values: theory and methods*. Routledge. New York: RFF Press
13. Vlasova, N. O., & Androsov, V. Y. (2013). Systematization of resources of retail trade enterprises. *Trade, commerce and entrepreneurship: collection of scientific papers*, 15, 12-16 (in Ukr.).
14. Shtal, T. V. (2003). The resource potential of trade enterprise as object of management. *Herald of Donnuet. Series: Economic science*, 4, 226-231 (in Ukr.).
15. Grosul, V. A., & Filipenko O. M. (2013). Structuring the resource potential of trade enterprises. *Business Inform*, 12, 192-197 (in Ukr.).
16. Garg, P., & Garg A. (2013). An empirical study on critical failure factors for enterprise resource planning implementation in Indian retail sector. *Business Process Management Journal*, 19(3), 496-514. doi: <https://doi.org/10.1108/14637151311319923>
17. Krasnokutskaya, N. S. (2010). The features of resource potential of trade enterprises of Ukraine (the empirical analysis). *East*, 2(102), 14-20 (in Ukr.).
18. Vlasova, N. A., Nosova, O. V., Krasnokutskaya, N. S., & Makovoz O. S. (2010). The assessment of the economic potential of retailers. Kharkiv: Kharkiv State University of Food Technology and Trade (in Ukr.).
19. Krasnokutskaya, N. S. (2012). Management of potential of trade enterprises Kharkiv: Kharkiv State University of Food Technology and Trade (in Ukr.).
20. State Statistics Service of Ukraine (2016). *The activities of enterprises*. Official web-site. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_e/publ5_e.htm (in Ukr.).
21. State Statistics Service of Ukraine (2016). *Retail trade of Ukraine*. Official web-site. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukr.).
22. State Statistics Service of Ukraine (2016). *The Labour Market*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukr.).
23. National Bank of Ukraine (2016). Official web-site. Retrieved from <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index> (in Ukr.).

Received 5.10.2016

The Economic Annals-XXI Journal is included into eight international indexation databases:

- 1) Scopus, The Netherlands (SJR 2014: 0.186; SJR 2015: 0.239);
- 2) Index Copernicus, Poland (Index Copernicus Value 2014: 76,81, or Standardized Value 2014: 7,38);
- 3) Ulrich's Periodicals Directory, Great Britain, the USA;
- 4) EBSCOhost, the USA;
- 5) Central and Eastern European Online Library (C.E.E.O.L.), Germany;
- 6) InfoBase Index, India;
- 7) Russian Index of Science Citation (RISC), Russia;
- 8) ERIH PLUS Index (Norway).